

Crna Gora
Ministarstvo ekologije,
održivog razvoja i razvoja sjevera

Adresa: Cetinjski put bb
81000 Podgorica, Crna Gora

P R E D L O G

OSNOVA ZA VOĐENJE PREGOVORA I ZAKLJUČIVANJE MEĐUNARODNOG SPORAZUMA IZMEĐU EVROPSKE UNIJE I CRNE GORE O PRISTUPANJU FINANSIJSKOM INSTRUMENTU EVROPSKE UNIJE PROGRAM ZA ŽIVOTNU SREDINU I KLIMATSKU AKCIJU – LIFE PROGRAM 2021-2027

april, 2025. godine

I USTAVNI OSNOV ZA ZAKLJUČIVANJE SPORAZUMA

Ustavni osnov za zaključivanje Sporazuma između Evropske unije i Crne Gore o pristupanju finansijskom instrumentu Evropske unije **Program za životnu sredinu i klimatsku akciju LIFE program 2021-2027**, sadržan je u odredbama člana 15 stav 1 Ustava Crne Gore kojim je propisano da Crna Gora, na principima i pravilima međunarodnog prava, sarađuje i razvija prijateljske odnose sa drugim državama, regionalnim i međunarodnim organizacijama, kao i odredbama člana 100 tačke 1 i 4 Ustava, kojima je propisano da Vlada vodi unutrašnju i vanjsku politiku i zaključuje međunarodne ugovore.

Ustavni osnov koji se odnosi na zaštitu životne sredine u Crnoj Gori koji prepoznaje pravo građana na zdravu životnu sredinu i obavezu države da štiti životnu sredinu i da država preduzima mjere za zaštitu i očuvanje životne sredine, sadržan je u članu 23 Ustava Crne Gore.

Ovi ustavni principi omogućavaju Crnoj Gori da potpisuje međunarodne sporazume i dobije pristup finansijskim instrumentima kao što je LIFE program, koji podržavaju projekte u oblasti zaštite životne sredine i klimatskih promjena.

II OCJENA STANJA ODNOSA SA EVROPSKOM UNIJOM

Članstvo u Evropskoj uniji je jedan od ključnih strateških ciljeva Crne Gore. Od obnove nezavisnosti Crne Gore 2006. godine, EU predstavlja jednog od najznačajnijih partnera naše države i zajednicu kojoj nastojimo formalno i integralno pristupiti. Potvrđena je posvećenost EU politici proširenja i Crna Gora je prepoznata kao buduća članica EU, kao zemlja kandidat sa najviše otvorenih pregovaračkih poglavlja, ostvarenim mjerljivim rezultatima u procesu sprovođenja sveobuhvatnih reformi, čime je zavrijedila status lidera u regionu kada su u pitanju evropske integracije.

Crna Gora je otvorila sva pregovaračka poglavlja u procesu pristupanja EU i privremeno zatvorila šest pregovaračkih poglavlja. Proces integracije intenziviran je u skladu sa novom metodologijom proširenja, koja se temelji na ponovnom uspostavljanju perspektive članstva zemalja Zapadnog Balkana u EU, političkom vođstvu i jačem fokusu na ključne reforme.

Pristupanje finansijskom programu LIFE dio je šireg procesa integracije, koji ima za cilj usklađivanje Crne Gore sa politikama i standardima EU u oblastima zaštite životne sredine i klimatskih akcija. Kao država kandidat, Crna Gora već ima pristup EU fondovima kroz instrumente kao što su IPA (Instrument za pretpristupnu pomoć), ali pristup LIFE programu otvara nove mogućnosti za direktno finansiranje prioritarnih projekata u oblasti zaštite životne sredine, kojem su do sada imale pristup samo države članice prije usvajanja nove metodologije o pregovorima o pristupanju 2020.

III RAZLOZI ZA ZAKLJUČIVANJE MEĐUNARODNOG UGOVORA

Crna Gora predlaže zaključivanje ugovora o pristupanju LIFE programu kako bi obezbijedila potrebna sredstva za realizaciju projekata u oblasti zaštite životne sredine i klimatskih akcija. Uključivanje u ovaj program omogućava značajnu podršku za inovativne projekte, doprinosi postizanju ciljeva održivog razvoja i klimatskih ciljeva države, te pruža mogućnost za jaču integraciju u evropske i međunarodne tokove u oblasti zaštite životne sredine. U Nacrtu sporazuma navedeno je da se Sporazum primjenjuje od **01.01.2025. godine**. On ostaje na snazi onoliko dugo koliko je potrebno da se završe svi projekti i aktivnosti ili njihovi dijelovi koji se finansiraju iz LIFE programa, sve radnje potrebne za zaštitu finansijskih interesa Evropske

unije i sve finansijske obaveze koje proizlaze iz implementacije ovog Sporazuma između strana. Primjenjivanje Sporazuma od 1. januara 2025. je prihvaćeno zato što prvi javni poziv počinje sredinom aprila mjeseca, kao i prispjeće prve rate krajem maja, a druge rate krajem juna.

IV OSNOVNA PITANJA O KOJIMA ĆE SE VODITI PREGOVORI I BITNI ELEMENTI UGOVORA

Nacrt sporazuma dostavljen od strane Evropske komisije je tipski ugovor koji su potpisale sve države članice. Tekst Sporazuma usaglašen je diplomatskim putem.

Važni elementi sporazuma se odnose na oblast djelovanja, načina finansiranja kao i načina korišćenja finansijskih sredstava dostupnih kroz program.

Program LIFE pokrenut je 1992. i jedan je od predvodnika finansiranja EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena. Program LIFE 2021 – 2027 je jedini program EU koji je u potpunosti posvećen ekološkim, klimatskim i energetske ciljevima. Program sadrži dva glavna polja djelovanja, životnu sredinu i klimatsku akciju, i četiri potprograma:

- Priroda i biodiverzitet;
- Cirkularna ekonomija i kvalitet života;
- Mitigacija i adaptacija na klimatske promjene;
- Tranzicija ka čistoj energiji.

U skladu s Uredbom EU 2021/783 o uspostavljanju Programa za životnu sredinu i klimatsku akciju, Program LIFE može pružiti različite vrste bespovratnih sredstava za sljedeće vrste projekata:

- **Projekti standardnih djelovanja** (Standard Action Projects, SAP), finansira se do 70% sredstava iz LIFE programa;
- **Strateški projekti za prirodu** (Strategic Nature Projects, SNAP), finansira se do 60% sredstava iz LIFE programa;
- **Strateški integrisani projekti** (Strategic Integrated Projects, SIP), finansira se do 60% sredstava iz LIFE programa;
- **Projekti tehničke pomoći** (Technical Assistance Projects) finansira se do 60% sredstava iz LIFE programa;
- **Djelovanja koordinacije i podrške** (Coordination and Support Actions, CSA), do 90% sredstava iz LIFE programa.

Javni poziv za kandidovanje projekata se objavljuje u aprilu mjesecu svake godine i u javnom pozivu se jasno navodi koliko je sredstava opredijeljeno za godinu. Tako je u aprilu mjesecu 2024. objavljen javni poziv za kandidovanje projekata za koji je opredijeljeno 571 milion eura za projekte iz oblasti životne sredine i klimatskih promjena. Kontribucija za 2025. godinu je dogovorena diplomatskim putem i iznosiće 126.356,00 eura, a do 2027. godine će se povećavati 0,5% na godišnjem nivou. U okviru javnog poziva mogu se prijaviti javne i privatne institucije, nevladine i naučne organizacije.

V PROCJENA POTREBNIH FINANSIJSKIH SREDSTAVA ZA IZVRŠENJE UGOVORA I NAČIN NJIHOVOG OBEZBJEĐENJA

Finansijske obaveze koje će imati Crna Gora potpisivanjem Sporazuma je plaćanje godišnje kontribucije. Za učešće u LIFE programu neophodna su finansijska sredstva koja će se svake godine planirati u budžetu Ministarstva ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, a čiji iznos se utvrđuje shodno definisanoj formuli, a u najbitnijem dijelu zavisi od budžeta EU za tekuću godinu. Tako je, primjera radi, iznos kontribucije za učešće u LIFE programu za 2025. godinu izračunat u iznosu od 126.356,00 eura.

Pravila finansijskog učešća Crne Gore utvrđena su Aneksom I Sporazuma. U skladu sa članom 3, tačka 5 ovog sporazuma, početni operativni doprinos koji Crna Gora plaća za svoje učešće u Programu se izračunava za odgovarajuće finansijske godine primjenom prilagođavanja ključa doprinosa. Prilagođavanje ključa doprinosa će biti:

Prilagođen ključ doprinosa = Ključ doprinosa (Bruto društveni proizvod) × Koeficijent.

Koeficijent koji se koristi za gore navedeni obračun za prilagođavanje ključa doprinosa iznosi 0,4. Ovo prilagođavanje se primjenjuje za vrijeme trajanja Višegodišnjeg finansijskog okvira (2021-2027). Nakon završetka navedenog perioda, ugovorne strane zaključuju amandman koji detaljno opisuje prilagođavanje osnovnog finansijskog doprinosa za naredni period.

Montenegro	GDP baseline proportionality factor*	Annual LIFE in M€	GDP key	General Reduction (max 75%)	General Reduction amount	Contribution after reductions	Participation Fee		Final annual contribution (in m€)
			Contribution gross				PF %	Participation Fee amount	
2021	0.04%	738,827,372							
2022	0.04%	755,545,484							
2023	0.04%	756,123,280							
2024	0.04%	764,949,659	305,980	60%	183,588	122,392	2.00%	2,448	124,840
2025	0.04%	770,464,449	308,186	60%	184,911	123,274	2.50%	3,082	126,356
2026	0.04%	802,852,558	321,141	60%	192,685	128,456	3.00%	3,854	132,310
2027	0.04%	845,732,535	338,293	60%	202,976	135,317	4.00%	5,413	140,730
Total		5,434,495,337	1,273,600		764,160	509,440		14,796	524,236

* The GDP Key will be recalculated each year to take into account the EU 27 and Partner Country actual GDP

VI STAVOVI I MIŠLJENJE ZAJNTERESOVANIH ORGANA

Kao što je navedeno, Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera je formiralo radnu grupu koja je razmotrila Nacrt sporazuma. Mišljenje nadležnih ministarstava biće priloženo kao sastavni dio Osnove.

VII POTREBA USAGLAŠAVANJA PROPISA

Zaključivanje Sporazuma između Evropske unije i Crne Gore o pristupanju finansijskom instrumentu LIFE ne zahtijeva izmjenu važećih ili donošenje novih propisa.

VIII PREDLOG SASTAVA DELEGACIJE I PREDRAČUN TROŠKOVA ZA NJEN RAD

Ovaj Sporazum će biti usaglašavan diplomatskim putem i diplomatskim kanalima elektronski, o čemu će se starati Ministarstvo vanjskih poslova posredstvom Misije Crne Gore pri EU u Briselu.

AGREEMENT

between the European Union of the one part and Montenegro of the other part on the participation of Montenegro in the Union programme LIFE - the Programme for the Environment and Climate Action

the European Commission (hereinafter referred to as 'the Commission'), on behalf of the European Union,

of the one part,

and

the Government of Montenegro (hereinafter referred to as Montenegro),

of the other part,

hereinafter referred to as 'the Parties'

WHEREAS Protocol 8 to the Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and Montenegro, of the other part, on the general principles for the participation of Montenegro in Community programmes¹ (hereinafter 'the Stabilisation and Association Agreement') stipulates that the specific terms and conditions regarding the participation of Montenegro in each particular programme, in particular the financial contribution payable, will be determined by agreement, in the form of a Memorandum of Understanding between the Commission, acting on behalf of the Community and Montenegro²;

WHEREAS the specific terms and conditions of the association should be determined by an international agreement between the European Union and the associated country;

WHEREAS the European Union programme LIFE was established by Regulation (EU) 2021/783 of the European Parliament and of the Council³;

CONSIDERING the Union's efforts to lead the response by joining forces with its international partners to address global challenges in line with the plan of action for people, planet and prosperity in the United Nations Agenda 'Transforming our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development', and acknowledging the major environmental and climate challenges, which, if left unaddressed, will have significant negative consequences;

RECOGNISING the general principles as set out in Regulation (EU) 2021/783 of the European Parliament and of the Council;

¹ OJ L 108, 29.04.2010, p.1

² This Agreement constitutes and has the same legal effects as the Memorandum of Understanding stated under the Protocol 8 to the Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and Montenegro, of the other part, on the general principles for the participation of Montenegro in Union programmes.

³ Regulation (EU) 2021/783 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2021 establishing a Programme for the Environment and Climate Action (LIFE), and repealing Regulation (EU) No 1293/2013, OJ L 172, 17.05.2021, p. 53.

ACKNOWLEDGING the objectives of the LIFE Programme to contribute to the shift towards a sustainable, circular, energy-efficient, renewable energy-based, climate-neutral and - resilient economy, in order to protect, restore and improve the quality of the environment, including the air, water and soil, and to halt and reverse biodiversity loss and to tackle the degradation of ecosystems, including by supporting the implementation and management of the Natura 2000 network, thereby contributing to sustainable development;

EMPHASISING that environmental ambition of the Green Deal will not be achieved by European Union acting alone. The drivers of climate change and biodiversity loss are global and are not limited by national borders;

SEEKING to establish mutually advantageous conditions to support the development, implementation, monitoring and enforcement of relevant legislation and policy on the environment, by helping public and private entities to develop, demonstrate and promote innovative techniques, methods and approaches and by acting as a catalyst for the large-scale deployment of successful technical and policy-related solutions;

SEEKING to reinforce their cooperation by supporting under the LIFE Programme projects that pursue principles and objectives of the European Union environment, climate and energy legislation and policies in view to address global environmental, climate and energy challenges;

CONSIDERING that the common goals, values and strong links of the Parties in the field of environmental and climate action and recognising the common desire of the Parties to further develop, strengthen, stimulate and extend their relations and cooperation therein,

HAVE AGREED AS FOLLOWS:

Article 1

Scope of the association

1. Montenegro shall participate as associated country in and contribute to all parts of the LIFE Programme referred to in Article 4 of Regulation (EU) 2021/783 of the European Parliament and of the Council⁴ in its most up to date version.

Article 2

Terms and conditions of participation in the LIFE Programme

1. Montenegro shall participate in the LIFE Programme in accordance with the conditions laid down in Protocol 8 of the Stabilisation and Association Agreement and under the terms and conditions set forth in this Agreement, in the legal act referred to in Article 1 of this Agreement, as well as in any other rules pertaining to the implementation of the LIFE Programme, in their most up to date versions.
2. Unless otherwise provided for in the terms and conditions referred to in paragraph 1 of this Article, legal entities established in Montenegro may participate in actions of the LIFE Programme under conditions equivalent to those applicable to legal entities established in the Union, including

⁴ OJ L 172, 17.05.2021, p. 53.

respect for EU restrictive measures⁵.

Representatives of Montenegro shall have the right to participate as observers in the committee referred to in Article 22 (1) of Regulation (EU) 2021/783 of the European Parliament and of the Council establishing the committee of the LIFE programme, without voting rights and for points which concern Montenegro. The committee shall meet without the presence of the representatives of Montenegro at the time of voting. Montenegro will be informed of the result.

3. Travel costs and subsistence expenses incurred by representatives and experts of Montenegro for the purposes of taking part as observers in the work of the committee referred to in Article 22 (1) of Regulation (EU) 2021/783 of the European Parliament and of the Council, or in other meetings related to the implementation of the LIFE Programme, shall be reimbursed by the European Union on the same basis as and in accordance with the procedures in force for representatives of the Member States of the European Union.

4. The Parties shall make every effort, within the framework of the existing provisions, to facilitate the free movement and residence of persons participating in the activities covered by this Agreement and to facilitate cross-border movement of goods and services intended for use in such activities.

5. Montenegro shall take all necessary measures, as appropriate, to ensure that goods and services, purchased in Montenegro or imported into Montenegro, which are partially or entirely financed pursuant to the grant agreements and/or contracts concluded for the realisation of the activities in accordance with this Agreement, are exempted from customs duties, import duties and other fiscal charges, including the VAT, that are applicable in Montenegro.

Article 3

Financial contribution

1. Participation of Montenegro or legal entities of Montenegro in the LIFE Programme shall be subject to Montenegro contributing financially to the Programme and the related management, execution and operation costs under the general budget of the European Union (hereinafter referred to as the 'Union budget').

2. The financial contribution shall take the form of the sum of:

- a) an operational contribution; and
- b) a participation fee.

3. The financial contribution shall take the form of an annual payment made in two instalments, and shall be due at the latest in May and July.

4. The operational contribution shall cover operational and support expenditure of the Programme and be additional both in commitment and payment appropriations to the amounts entered in the Union budget definitively adopted for the LIFE Programme.

⁵ The EU restrictive measures are adopted pursuant the Treaty on the European Union or the Treaty on the Functioning of the European Union.

5. The operational contribution to the LIFE Programme shall be based on a contribution key defined as the ratio of the Gross Domestic Product (GDP) of Montenegro at market prices to the GDP of the European Union at market prices. The GDPs at market prices to be applied shall be determined by the dedicated Commission services based on the most recent statistical data available for budget calculations in the year prior to the year in which the annual payment is due. Adjustments to this contribution key are laid down in Annex I.
6. The operational contribution shall be calculated applying the contribution key, as adjusted, to the commitment appropriations entered in the Union budget definitively adopted for the applicable year for financing the LIFE Programme.
7. The participation fee shall be 4% of the annual operational contribution as calculated in accordance with paragraphs 5 and 6 and shall be phased in as set out in Annex I. The participation fee shall not be subject to retrospective adjustments or corrections.
8. The European Union shall provide Montenegro with information in relation to its financial participation as included in the budgetary, accounting, performance and evaluation related information provided to the European Union budgetary and discharge authorities concerning the LIFE Programme. That information shall be provided having due regard to the Union's and Montenegro's confidentiality and data protection rules and shall be without prejudice to the information which Montenegro is entitled to receive under Annex II.
9. All contributions of Montenegro or payments from the Union, and the calculation of amounts due or to be received shall be made in euro.

Article 4

Monitoring, Evaluation and Reporting

1. Without prejudice to the responsibilities of the Commission, the European Anti-Fraud Office (OLAF) and the Court of Auditors of the European Union in relation to monitoring and evaluation of the LIFE Programme, the participation of Montenegro in that Programme shall be continuously monitored on a partnership basis involving the Commission and Montenegro.
2. The rules concerning sound financial management, including the financial control, recovery and other antifraud measures in relation to European Union funding under this Agreement are laid down in Annex II.

Article 5

Final provisions

1. This Agreement shall enter into force on the date on which the Parties have notified each other of the completion of their internal procedures necessary for that purpose.
2. This Agreement shall apply from *1 January 2025*. It shall remain in force for as long as is necessary for all the projects and activities or parts thereof financed from the LIFE Programme, all the actions necessary to protect the financial interests of the European Union and all the financial obligations stemming from the implementation of this Agreement between the Parties to be completed.

3. The Union and Montenegro may apply this Agreement provisionally in accordance with their respective internal procedures and legislation. The provisional application shall begin on the date on which the Parties have notified each other of the completion of their internal procedures necessary for that purpose.

4. Should Montenegro notify the Commission acting on behalf of the Union that it will not complete its internal procedures necessary for the entry into force of this Agreement, this Agreement shall cease to apply provisionally on the date of receipt of this notification by the Commission, which shall constitute the cessation date for the purposes of this Agreement.

5. The application of this Agreement may be suspended by the European Union in case of partial or full non-payment of the financial or operational contribution due by Montenegro in accordance with paragraph 3 point II of Annex I.

In case of non-payment which may significantly jeopardise the implementation and management of the LIFE Programme, the Commission shall send a formal letter of reminder. Where no payment is made within 20 working days after the formal letter of reminder, suspension of the application of this Agreement shall be notified by the Commission to Montenegro by a formal letter of notification which shall take effect 15 days following the receipt of this notification by Montenegro. In case the application of this Agreement is suspended, legal entities established in Montenegro shall not be eligible to participate in award procedures not yet completed when the suspension takes effect. An award procedure shall be considered completed when legal commitments have been entered into as a result of that procedure.

The suspension does not affect the legal commitments entered into with the legal entities established in Montenegro before the suspension took effect. This Agreement shall continue to apply to such legal commitments.

The European Union shall immediately notify Montenegro once the entire amount of the financial or operational contribution due has been received by it. The suspension shall be lifted with an immediate effect upon this notification.

As of the date when the suspension is lifted, legal entities of Montenegro shall be again eligible in award procedures launched after this date and in award procedures launched before this date, for which the deadlines for submission of applications has not expired.

6. Either Party may terminate this Agreement at any time by a written notification informing of the intent to terminate it.

The termination shall take effect three calendar months after the date on which the written notification reaches its addressee. The date on which the termination takes effect shall constitute the termination date for the purposes of this Agreement.

7. Where this Agreement ceases to apply provisionally in accordance with paragraph (4) or is terminated in accordance with paragraph (6), the Parties agree that:

(a) projects or actions, activities or parts thereof in respect of which legal commitments have been entered into during the provisional application and/or after the entry into force of this Agreement, and before this Agreement ceases to apply or is terminated shall continue until their completions under the conditions laid down in this Agreement;

(b) the annual financial contribution of the year N during which this Agreement ceases to apply provisionally or is terminated shall be paid in accordance with Article 3.

The Parties shall settle by common consent any other consequences of termination or cessation of provisional application of this Agreement.

8. This Agreement may only be amended in writing by common consent of the Parties. The entry into force of the amendments will follow the same procedure as that applicable for the entry into force of this Agreement.

9. The Annexes to this Agreement shall form an integral part of this Agreement.

This Agreement shall be drawn up in duplicate in English and Montenegrin, each text being equally authentic. In case of divergence of interpretation, the English text shall prevail.

Done at, on.....in the year two thousand twenty four.

FOR THE EUROPEAN UNION

FOR MONTENEGRO

Jessika ROSWALL
Commissioner for Environment, Water
Resilience and a Competitive Circular
Economy

Damjan CULAFIC
Minister of Ecology, Sustainable
Development and Northern Region
Development

ANNEX I: Rules governing the financial contribution of Montenegro to the LIFE Programme (2021-2027)

ANNEX II: Sound Financial Management

Annex I

Rules governing the financial contribution of Montenegro to the LIFE Programme (2021-2027)

I. Calculation of Montenegro's financial contribution

1. The financial contribution of Montenegro to the LIFE Programme shall be established on a yearly basis in proportion to, and in addition to, the amount available each year in the Union budget for commitment appropriations needed for the management, execution and operation of the LIFE Programme..
2. The participation fee referred to in Article 3(7) of this Agreement shall be phased in as follows:
 - 2025: 2,5%;
 - 2026: 3%;
 - 2027: 4%.
3. In accordance with Article 3(5) of this Agreement, the operational contribution to be paid by Montenegro for its participation in the LIFE Programme will be calculated for the respective financial years by applying an adjustment to the contribution key.

The adjustment to the contribution key shall be:

$$\text{Contribution Key Adjusted} = \text{Contribution Key} \times \text{Coefficient}$$

The coefficient used for the above calculation to adjust the contribution key shall be 0.4.

II. Payment of Montenegro's financial contribution

1. The Commission shall communicate to Montenegro, as soon as possible and at the latest when issuing the first call for funds of the financial year, the following information:
 - a. the amounts in commitment appropriations in the Union budget definitively adopted for the year in question for the budget lines covering participation of Montenegro, in LIFE Programme.
 - b. the amount of the participation fee referred to in Article 3(7) of this Agreement;

On the basis of its Draft Budget, the Commission shall provide an estimate of information for the following year under points (a) and (b) as soon as possible, and, at the latest, by 1 September of the financial year.

2. The Commission shall issue, at the latest in April and in June of each financial year, a call for funds to Montenegro corresponding to its contribution under this Agreement.

Each call for funds shall provide for the payment of six-twelfths of Montenegro's contribution not later than 30 days after the call for funds is issued.

For the first year of implementation of this Agreement, the Commission shall issue a single call for fund[s], within [60] days of the signature of this Agreement.

3. Montenegro shall pay its financial contribution under this Agreement in accordance with point II of this Annex. In the absence of payment by Montenegro by the due date, the Commission shall send a formal letter of reminder.

Any delay in the payment of the financial contribution shall give rise to the payment of default interest by Montenegro on the outstanding amount from the due date.

The interest rate for amounts receivable not paid on the due date shall be the rate applied by the European Central Bank to its principal refinancing operations, as published in the C series of the Official Journal of the European Union, in force on the first calendar day of the month in which the due date falls, increased by three and half percentage points.

In case the delay in the payment of the contribution is such that it may significantly jeopardise the implementation and management of the LIFE Programme, participation of Montenegro in the LIFE Programme will be suspended by the Commission following the absence of payment 20 working days after a formal letter of reminder, without prejudice to the Union's obligations according to grant agreements and/or contracts already concluded pertaining to the implementation of the indirect actions for which Montenegro was selected.

Annex II

Sound Financial Management

Protection of financial interests and recover

Article 1 Reviews and audits

1. The European Union shall have the right to conduct, in accordance with the applicable acts of one or more European Union institutions or bodies and as provided in relevant agreements and/or contracts, technical, scientific, financial, or other types of reviews and audits on the premises of any natural person residing in or any legal entity established in Montenegro and receiving European Union funding, as well as any third party involved in the implementation of European Union funds residing or established in Montenegro. Such review and audits may be carried out by the agents of the institutions and bodies of the European Union, in particular of the European Commission and the European Court of Auditors, or by other persons mandated by the European Commission.
2. The agents of the institutions and bodies of the European Union, in particular of the European Commission and the European Court of Auditors, and the other persons mandated by the European Commission, shall have appropriate access to sites, works and documents (both in electronic and paper versions) and to all the information required in order to carry out such audits, including the right of obtaining a physical/electronic copy of, and extracts from, any document or the contents of any data medium held by the audited natural or legal person, or by the audited third party.
3. Montenegro shall not prevent or raise any particular obstacle to the right of entrance in Montenegro and to the access to the premises of the agents and other persons referred to in paragraph 2 on the grounds of the exercise of their duties referred to in this Article.
4. The reviews and audits may be carried out, also after the suspension of application of this Agreement pursuant to its Article 5(5), the cessation of provisional application or its termination, on the terms laid down in the applicable acts of one or more European Union institutions or bodies and as provided in relevant agreements and/or contracts in relation to any legal commitment implementing the European Union budget entered into by the European Union before the date on which the suspension of application of this Agreement pursuant to its Article 5(5), the cessation of provisional application or termination of this Agreement takes effect.

Article 2 Fight against irregularities, fraud and other criminal offences affecting the financial interests of the Union

1. The European Commission and the European Anti-Fraud Office (OLAF) shall be authorised to carry out administrative investigations, including on-the-spot checks and inspections, on the territory of Montenegro. These investigations shall be carried out in accordance with the terms and conditions established by applicable acts of one or more European Union institutions.

2. The competent authorities of Montenegro shall inform the European Commission or OLAF within reasonable time of any fact or suspicion which has come to their notice relating to an irregularity, fraud or other illegal activity affecting the financial interests of the Union.
3. On-the-spot checks and inspections may be carried out on the premises of any natural person residing in or legal entity established in Montenegro and receiving European Union funds, as well as of any third party involved in the implementation of European Union funds residing or established in Montenegro.
4. On-the-spot checks and inspections shall be prepared and conducted by the European Commission or OLAF in close collaboration with the competent authority of Montenegro designated by the government of Montenegro. The designated authority shall be notified a reasonable time in advance of the object, purpose and legal basis of the checks and inspections, so that it can provide assistance. To that end, the officials of the competent authorities of Montenegro may participate in the on-the-spot checks and inspections.
5. Upon request by the authorities of Montenegro, the on-the-spot checks and inspections may be carried out jointly with the European Commission or OLAF.
6. Commission agents and OLAF staff shall have access to all the information and documentation, including computer data, on the operations concerned, which are required for the proper conduct of the on-the-spot checks and inspections. They may, in particular, copy relevant documents.
7. Where the person, entity or another third party resists an on-the-spot check or inspection, the authorities of Montenegro, acting in accordance with national rules and regulations, shall assist the European Commission or OLAF, to allow them to fulfil their duty in carrying out an on-the-spot check or inspection. This assistance shall include taking the appropriate precautionary measures under national law, in particular in order to safeguard evidence.
8. The European Commission or OLAF shall inform the authorities of Montenegro of the result of such checks and inspections. In particular, the European Commission or OLAF shall report as soon as possible to the competent authority of Montenegro any fact or suspicion relating to an irregularity which has come to their notice in the course of the on-the-spot check or inspection.
9. Without prejudice to application of criminal law of Montenegro, the European Commission may impose administrative measures and penalties on legal or natural persons of Montenegro participating in the implementation of a programme or activity in accordance with European Union legislation.
10. For the purposes of proper implementation of this Article, the European Commission or OLAF and the competent authorities of Montenegro shall regularly exchange information and, at the request of one of the parties to this Agreement, consult each other.
11. In order to facilitate effective cooperation and exchange of information with OLAF, Montenegro shall designate a contact point.
12. Information exchanged between the European Commission or OLAF and the competent authorities of Montenegro shall take place having due regard to the confidentiality requirements. Personal data included in the exchange of information shall be protected in accordance with applicable rules.
13. The authorities of Montenegro shall cooperate with the European Public Prosecutor's Office to allow it to fulfil its duty to investigate, prosecute and bring to judgment the perpetrators of, and accomplices to,

criminal offences affecting the financial interests of the European Union in accordance with the applicable legislation.

Article 3 Recovery and enforcement

1. Decisions adopted by the European Commission imposing a pecuniary obligation on legal or natural persons other than States in relation to any claims stemming from the LIFE Programme shall be enforceable in Montenegro. The order for enforcement shall be appended to the decision, without any other formality than a verification of the authenticity of the decision by the national authority designated for this purpose by the government of Montenegro. The government of Montenegro shall make known its designated national authority to the Commission and the Court of Justice of the European Union. In accordance with Article 4 in this Annex, the European Commission shall be entitled to notify such enforceable decisions directly to persons residing and legal entities established in Montenegro. Enforcement shall take place in accordance with law and rules of procedure of Montenegro.

2. Judgments and orders of the Court of Justice of the European Union delivered in application of an arbitration clause contained in a contract or agreement in relation to Union programmes, activities, actions or projects shall be enforceable in Montenegro in the same manner as European Commission decisions referred to in paragraph (1).

3. The Court of Justice of the European Union shall have jurisdiction to review the legality of the decision of the Commission referred to in paragraph 1 and to suspend its enforcement. However, the Courts of Montenegro shall have jurisdiction over complaints that enforcement is being carried out in an irregular manner.

Article 4 Communication and exchange of information

The European Union institutions and bodies involved in the implementation of the LIFE Programme, or in controls over that programme, shall be entitled to communicate directly, including through electronic exchange systems, with any natural person residing in or legal entity established in Montenegro and receiving Union funds, as well as any third party involved in the implementation of Union funds residing or established in Montenegro. Such persons, entities and parties may submit directly to the European Union institutions and bodies all relevant information and documentation which they are required to submit on the basis of the European Union legislation applicable to the Union programme and of the contracts or agreements concluded to implement that programme.

SPORAZUM

između Evropske unije s jedne strane i Crne Gore s druge strane o učešću Crne Gore u programu Unije LIFE - Program za životnu sredinu i klimatske akcije

Evropska komisija (u daljem tekstu "Komisija"), u ime Evropske unije,
s jedne strane,

i

Vlada Crne Gore (u daljem tekstu: Crna Gora),
s druge strane,
u daljnjem tekstu "Strane"

BUDUĆI da, Protokol 8 uz Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica, s jedne strane, i Crne Gore, s druge strane, o opšim načelima za učešće Crne Gore u programima Zajednice¹ (u daljem tekstu: "Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju") predviđa da će posebni uslovi u vezi sa učešćem Crne Gore u svakom pojedinačnom programu, posebno finansijski doprinos koji se plaćaju, biti definisani sporazumom, u obliku Memoranduma o razumijevanju između Komisije, koja djeluje u ime Zajednice i Crne Gore²;

BUDUĆI da bi posebni uslovi pridruživanja trebali biti definisani međunarodnim sporazumom između Evropske unije i date zemlje;

BUDUĆI da je program Evropske unije LIFE uspostavljen Uredbom (EU) 2021/783 Evropskog parlamenta i Savjeta³;

UZIMAJUĆI u obzir napore Unije da, udruživanjem snaga sa svojim međunarodnim partnerima, predvodi odgovor, u smislu rješavanja globalnih izazova a u skladu sa planom akcije za ljude, planetu i prosperitet iz Agende Ujedinjenih nacija "Transformacija našeg svijeta: Agenda održivog razvoja 2030.", i uvažavajući glavne ekološke i klimatske izazove, koji će, ako se ne riješe, imati značajne negativne posljedice;

PRIZNAVAJUĆI opšta načela definisana Uredbom (EU) 2021/783 Evropskog parlamenta i Savjeta;

¹ SL L 108, 29.4.2010, str.1

² Ovaj Sporazum predstavlja i ima iste pravne posljedice kao i Memorandum o razumijevanju naveden u Protokolu 8 Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica, s jedne strane, i Crne Gore, s druge strane, o opštim načelima za učešće Crne Gore u programima Unije.

³ Uredba (EU) 2021/783 Evropskog parlamenta i Savjeta od 29.04.2021. o uspostavljanju Programa za životnu sredinu i klimatske akcije (LIFE) i stavljanju van snage Uredbe (EU) br. 1293/2013, SL L 172, 17.5.2021, str. 53.

PRIZNAVAJUĆI da ciljevi programa LIFE imaju za cilj da doprinesu ostvarivanju održive, cirkularne, energetske efikasne, klimatski neutralne i otporne ekonomije, zasnovane na obnovljivoj energiji, kako bi se zaštitio, obnovio i poboljšao kvalitet životne sredine, uključujući vazduh, vodu i zemljište, kao i zaustavio i preokrenuo gubitak biološkog diverziteta i riješio problem degradacije ekosistema, uključujući i kroz podršku implementaciji i upravljanju mrežom Natura 2000, čime se doprinosi održivom razvoju;

NAGLAŠAVAJUĆI da ekološke ambicije Zelenog plana neće biti ostvarene tako što će Evropska unija djelovati sama. Pokretači klimatskih promjena i gubitka biološkog diverziteta su globalni i nisu ograničeni državnim granicama;

NASTOJEĆI uspostaviti uzajamno korisne uslove za podršku razvoju, implementaciji, praćenju i sprovođenju relevantnog zakonodavstva i politike o životnoj sredini, pomažući javnim i privatnim subjektima da razviju, demonstriraju i promoviraju inovativne tehnike, metode i pristupe i djelujući kao katalizator za široku primjenu uspješnih tehničkih i rješenja iz oblasti politika;

NASTOJEĆI ojačati njihovu saradnju kroz podršku koju LIFE program pruža projektima koji teže primjeni principa i ostvarivanja ciljeva zakonodavstva i politika Evropske unije o životnoj sredini, klimi i energetici u cilju rješavanja globalnih ekoloških, klimatskih i energetske izazova;

IMAJUĆI u vidu zajedničke ciljeve, vrijednosti i snažne veze Strana u oblasti životne sredine i klimatskih aktivnosti, prepoznajući zajedničku želju Strana da dalje razvijaju, jačaju, podstiču i proširuju svoje odnose i saradnju u tom području,

SLOŽILI SU SE KAKO SLIJEDI:

Član 1

Domašaj udruživanja

1. Crna Gora učestvuje kao pridružena zemlja i doprinosi svim dijelovima LIFE programa iz člana 4 Uredbe (EU) 2021/783 Evropskog parlamenta i Savjeta⁴ u njenoj najnovijoj verziji.

Član 2

Uslovi učešća u LIFE programu

1. Crna Gora će učestvovati u LIFE programu u skladu sa uslovima definisanim u Protokolu 8 Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i pod uslovima definisanim ovim Sporazumom, u pravnom aktu iz člana 1 ovog Sporazuma, kao i u skladu sa svim drugim pravilima koja se odnose na implementaciju LIFE programa, u njihovim najnovijim verzijama.
2. Osim ako nije drugačije predviđeno odredbama i uslovima iz stava 1 ovog člana, pravni subjekti sa sjedištem u Crnoj Gori mogu učestvovati u aktivnostima LIFE programa pod uslovima koji su jednaki onima koji se primjenjuju na pravne subjekte sa sjedištem u Uniji,

⁴ SL L 172, 17.05.2021, str. 53.

uključujući poštovanje restriktivnih mjera EU⁵.

Predstavnici Crne Gore imaju pravo da učestvuju kao posmatrači u radu odbora iz člana 22 (1) Uredbe (EU) 2021/783 Evropskog parlamenta i Savjeta o osnivanju Odbora LIFE programa, bez prava glasa i za tačke na agendi koje se tiču Crne Gore. Odbor se sastaje bez prisustva predstavnika Crne Gore u vrijeme glasanja. Crna Gora će biti obaviještena o rezultatima glasanja.

Putni troškovi i dnevnice koje snose predstavnici i eksperti iz Crne Gore u svrhu učešća kao posmatrača u radu Odbora iz člana 22 (1) Uredbe (EU) 2021/783 Evropskog parlamenta i Savjeta, ili na drugim sastancima koji se odnose na implementaciju LIFE programa, biće nadoknađeni od strane Evropske unije na istoj osnovi i u skladu sa procedurama koji su na snazi za predstavnike država članica Evropske unije.

3. Strane će uložiti maksimalne napore, u okviru postojećih odredbi, da olakšaju slobodno kretanje i boravak osoba koje učestvuju u aktivnostima obuhvaćenim ovim Sporazumom i da olakšaju prekogranično kretanje roba i usluga namijenjenih za korištenje u takvim aktivnostima.

4. Crna Gora će preduzeti sve neophodne mjere, prema potrebi, kako bi osigurala da robe i usluge, kupljene u Crnoj Gori ili uvezene u Crnu Goru, koje su djelimično ili u potpunosti finansirane u skladu sa sporazumima o dodjeli grantova i/ili ugovorima zaključenim za realizaciju aktivnosti u skladu sa ovim Sporazumom, budu oslobođene carina, uvoznih dažbina i drugih fiskalnih davanja, uključujući PDV, koji se primjenjuju u Crnoj Gori.

Član 3

Finansijski doprinos

1. Učešće Crne Gore ili pravnih subjekata Crne Gore u LIFE programu podliježe finansijskom doprinosu Crne Gore Programu kao i povezanim troškovima upravljanja, izvršenja i funkcionisanju u okviru opšteg budžeta Evropske unije (u daljem tekstu "budžet Unije").

2. Finansijski doprinos će biti u obliku zbira:

- a) operativnog doprinosa; i
- b) Naknade za učešće.

3. Finansijski doprinos će biti u obliku godišnje uplate izvršene u dvije rate, čiji je datum dospijeca, najkasnije u maju i julu kalendarske godine.

4. Operativni doprinos pokriva operativne rashode i dodatne troškove Programa i predstavlja dodatna sredstva kako u odnosu na izvršenje preuzetih obaveza tako i za raspodjelu sredstava u odnosu na iznose sredstava predviđenih budžetom Unije koji su definitivno usvojeni za LIFE program.

5. Operativni doprinos LIFE programu će se obračunavati po ključu koji je definisan kao odnos bruto domaćeg proizvoda (BDP) Crne Gore, po tržišnim cijenama, i BDP-a Evropske unije

⁵ Restriktivne mjere EU donose se u skladu s Ugovorom o Evropskoj uniji ili Ugovorom o funkcionisanju Evropske unije.

po tržišnim cijenama. BDP po tržišnim cijenama koji će se primjenjivati biće utvrđen od strane posebnih službi Komisije na osnovu najnovijih statističkih podataka dostupnih za budžetske kalkulacije u godini koja prethodi godini u kojoj dospijeva godišnja uplata. Postupak prilagođavanja ovog ključa za izračunavanje doprinosa je definisan u Aneksu I.

6. Operativni doprinos se izračunava primjenom prilagođenog ključa za kalkulaciju uplata, u smislu preuzetih obaveza, koji su dio budžeta Unije koji je definitivno usvojen za datu godinu za financiranje LIFEprograma.

7. Naknada za učešće iznosi 4% godišnjeg operativnog doprinosa izračunatog u skladu sa stavovima 5 i 6 i njena naplata se vrši postepeno, kako je navedeno u Aneksu I. Naknada za učešće neće biti predmet retroaktivnih prilagođavanja ili korekcija.

8. Evropska unija će Crnoj Gori obezbjediti informacije u vezi sa njenim finansijskim učešćem, što je svakako dio informacija o budžetu, računovodstvu, performansama i evaluaciji, koje se dostavljaju budžetskim tijelima Evropske unije i organima za isplatu sredstava u vezi sa programom LIFE. Te informacije se dostavljaju uzimajući u obzir crnogorska i EU pravila o povjerljivosti i zaštiti podataka i ne dovode u pitanje dostavljanje informacije na koje Crna Gora ima pravo a u skladu sa Aneksom II.

9. Svi doprinosi Crne Gore iliti uplate sredstava iz Unije, kao i kalkulacija uplata ili isplata se vrši u eurima.

Član 4

Praćenje, evaluacija i izvještavanje

1. Ne dovodeći u pitanje odgovornosti Komisije, Evropske kancelarije za borbu protiv prevara (OLAF) i Revizorskog suda Evropske unije u vezi sa praćenjem i evaluacijom programa LIFE, učešće Crne Gore u tom programu kontinuirano se prati na osnovu partnerstva koje uključuje i Komisiju i Crnu Goru.

2. Pravila, koja se odnose na dobro finansijsko upravljanje, uključujući finansijsku kontrolu, povraćaj sredstava i druge mjere za borbu protiv prevara u oblasti finansiranja od strane Evropske unije, prema ovom Sporazumu, utvrđena su u Aneksu II.

Član 5

Završne odredbe

1. Ovaj Sporazum stupa na snagu na dan kada su se strane međusobno obavijestile o završetku svojih internih procedura neophodnih u tu svrhu.

2. Ovaj Sporazum se primjenjuje od *01.01.2025. godine*. On ostaje na snazi onoliko dugo koliko je potrebno da se završe svi projekti i aktivnosti ili njihovi dijelovi koji se finansiraju iz LIFE programa, sve radnje potrebne za zaštitu finansijskih interesa Evropske unije i sve finansijske obaveze koje proizlaze iz implementacije ovog Sporazuma između strana.

3. Unija i Crna Gora mogu privremeno primjenjivati ovaj Sporazum u skladu sa svojim internim procedurama i zakonodavstvom. Privremena primjena počinje na dan kada su se strane međusobno obavijestile o završetku svojih internih procedura neophodnih za tu svrhu.

4. Ukoliko Crna Gora obavijesti Komisiju koja djeluje u ime Unije da neće dovršiti svoje interne procedure neophodne za stupanje na snagu ovog Sporazuma, ovaj Sporazum prestaje da se privremeno primjenjuje na dan prijema ovakvog obavještenja od strane Komisije, što će predstavljati datum prestanka važenja ovog Sporazuma.

5. Primjena ovog Sporazuma može biti suspendovana od strane Evropske unije u slučaju djelimičnog ili potpunog neplaćanja finansijskog ili operativnog doprinosa koji duguje Crna Gora u skladu sa stavom 3 tačka II Aneksa I.

U slučaju neplaćanja koje može značajno ugroziti sprovođenje i upravljanje programom LIFE, Komisija šalje službeno pismo opomene. Ako se plaćanje ne izvrši u roku od 20 radnih dana nakon formalnog pisma opomene, Komisija će obavijestiti Crnu Goru o suspenziji primjene ovog Sporazuma službenim obavještenjem u pisanoj formi, koje stupa na snagu 15 dana nakon prijema ovog obavještenja od strane Crne Gore. U slučaju da je primjena ovog Sporazuma suspendovana, pravna lica sa sjedištem u Crnoj Gori neće imati pravo da učestvuju u postupcima dodjele sredstava koji još nisu završeni u trenutku stupanja na snagu suspenzije. Postupak dodjele sredstava će se smatrati završenim kada su, kao rezultat tog postupka, preuzete određene pravne obaveze.

Suspenzija ne utiče na pravne obaveze preuzete od strane pravnih lica osnovanih u Crnoj Gori prije nego što je suspenzija stupila na snagu. Ovaj Sporazum će se i dalje primjenjivati na takve pravne obaveze.

Evropska unija će odmah obavijestiti Crnu Goru o primitku cjelokupnog iznosa dospjelog finansijskog ili operativnog doprinosa. Suspenzija će biti ukinuta s trenutnim efektom nakon primitka ovog obavještenja.

Od datuma kada je suspenzija ukinuta, pravna lica iz Crne Gore će ponovo imati pravo učestvovanja u postupcima dodjele sredstava, koji su pokrenuti nakon ovog datuma kao i u postupcima dodjele sredstava koji su pokrenuti prije tog datuma a za koje nisu istekli rokovi za podnošenje zahtjeva.

6. Svaka strana može raskinuti ovaj Ugovor u bilo koje vrijeme putem slanja pismenog obavještenja o namjeri da isti raskine.

Raskid stupa na snagu tri kalendarska mjeseca nakon datuma kada pismeno obavještenje stigne na adresu primaoca. Datum na koji raskid stupa na snagu predstavlja datum raskida u smislu ovog Sporazuma.

7. Kada se ovaj Sporazum prestane privremeno primjenjivati u skladu sa stavom (4) ili se raskine u skladu sa stavom (6), Strane se slažu da:

(a) projekti, radnje i aktivnosti ili njihovi dijelovi u vezi s kojima su pravne obaveze preuzete tokom privremene primjene i/ili nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma, a prije nego što se ovaj Sporazum prestane primjenjivati ili se raskine, nastavljaju se primjenjivati sve do njihovog okončanja pod uslovima definisanim ovim Sporazumom;

(b) godišnji finansijski doprinos za godinu N, tokom koje se ovaj Sporazum prestaje privremeno primjenjivati ili se raskida, plaća se u skladu sa članom 3.

Strane će sporazumno riješiti sve druge posljedice raskida ili prestanka privremene primjene ovog Sporazuma.

8. Ovaj Sporazum može biti izmijenjen samo u pisanoj formi uz zajedničku saglasnost strana. Stupanje na snagu amandmana će poštovati istu proceduru kao i onu koja se primjenjuje za stupanje na snagu ovog Sporazuma.

9. Aneksi ovog Sporazuma čine sastavni dio ovog Sporazuma.

Ovaj Sporazum je sastavljen u dva primjerka na engleskom i crnogorskom jeziku, pri čemu je svaki tekst jednako vjerodostojan. U slučaju mimoilaženja u tumačenju, engleski tekst će biti preovlađujući.

Sačinjeno u 2025.

ZA EVROPSKU UNIJU

ZA CRNU GORU

Jessika ROSWALL
Komesar za životnu sredinu, otpornost
u sektoru voda i konkurentnu
cirkularnu ekonomiju

Damjan ĆULAFIĆ
Ministar ekologije, održivog razvoja i
razvoja sjevera

ANEKS I: Pravila kojima se uređuje finansijski doprinos Crne Gore programu LIFE (2021-2027)

ANEKS II: Dobro finansijsko upravljanje

Aneks I

Pravila kojima se uređuje finansijski doprinos Crne Gore programu LIFE (2021-2027)

I. Obračun finansijskog doprinosa Crne Gore

1. Finansijski doprinos Crne Gore programu LIFE utvrđuje se na godišnjoj osnovi proporcionalno i povrh iznosa opredjeljenih sredstava, koji je svake godine dostupan u budžetu Unije za implementaciju aktivnosti u smislu upravljanja, izvršenja i funkcionisanja LIFE programa.
2. Naknada za učešće iz člana 3(7) ovog Sporazuma će se postepeno uvoditi na sljedeći način:
 - 2025: 2,5%;
 - 2026: 3%;
 - 2027: 4%.
3. U skladu sa članom 3(5) ovog Sporazuma, operativni doprinos koji će Crna Gora platiti za svoje učešće u LIFE programu će se izračunati za odgovarajuće finansijske godine primjenom prilagođenog ključa za izračunavanje doprinosa.

Prilagođeni ključa za izračunavanje doprinosa će biti:

Prilagođeni ključ za izračunavanje = Ključ za izračunavanje doprinosa $\times$ Koeficijent

Koeficijent, koji se koristi za gornji proračun za prilagođeni ključ doprinosa, će biti 0,4.

II. Uplata finansijskog doprinosa Crne Gore

1. Komisija će Crnoj Gori, što je prije moguće, a najkasnije prilikom objavljivanja prvog poziva za prikupljanje sredstava u finansijskoj godini, dostaviti sljedeće informacije:
 - a. iznose opredjeljenih sredstava, koja su u budžetu Unije definitivno usvojena za dotičnu godinu za budžetske linije koje pokrivaju učešće Crne Gore u programu LIFE.

b. iznos naknade za učešće iz člana 3(7) ovog Sporazuma;

Na osnovu svog nacarta budžeta, Komisija će dati procjenu informacija za sljedeću godinu u skladu sa tačkama (a) i (b) što je prije moguće, a najkasnije do 1. septembra tekuće finansijske godine.

2. Komisija će objaviti, najkasnije u aprilu i junu, tekuće finansijske godine, poziv Crnoj Gori da opredjeli finansijska sredstva u skladu sa njenim doprinosom prema ovom Sporazumu.

Svaki poziv za opredjeljivanje sredstava predviđa isplatu šest dvanaestina doprinosa Crne Gore, najkasnije 30 dana nakon objavljivanja poziva za opredjeljivanje sredstava.

Za prvu godinu implementacije ovog Sporazuma, Komisija će izdati jedinstveni poziv za opredjeljivanje sredstava, u roku od [60] dana od potpisivanja ovog Sporazuma.

3. Crna Gora plaća svoj finansijski doprinos prema ovom Sporazumu u skladu sa tačkom II ovog Aneksa. Ukoliko Crna Gora ne izvrši uplatu do datuma dospelja, Komisija će poslati formalno pismo opomene.

Svako kašnjenje u plaćanju finansijskog doprinosa dovodi do plaćanja zatezne kamate od strane Crne Gore na nepodmireni iznos od datuma dospelja.

Kamatna stopa za iznose potraživanja koja nisu plaćena na datum dospelja je stopa koju primjenjuje Evropska centralna banka na svoje glavne operacije refinansiranja, kako je to objavljeno u seriji C Službenog lista Evropske unije, koja je na snazi prvog kalendarskog dana u mjesecu u kojem pada datum dospelja, povećana za tri i po posto.

U slučaju da je kašnjenje u plaćanju doprinosa takvo da može značajno ugroziti implementaciju i upravljanje programom LIFE, Komisija će suspendovati učešće Crne Gore u programu LIFE nakon izostanka plaćanja 20 radnih dana nakon upućivanja službenog pisma opomene, ne dovodeći u pitanje obaveze Unije u skladu sa sporazumima o dodjeli bespovratnih sredstava i/ili već zaključenih ugovora koji se odnose na sprovođenje programa indirektnih aktivnosti za koje je Crna Gora odabrana.

Aneks II

Dobro finansijsko upravljanje

Zaštita finansijskih interesa i povraćaj sredstava

Član 1 **Pregledi i revizije**

1. Evropska unija ima pravo da u skladu sa važećim aktima jedne ili više institucija ili tijela Evropske unije i kako je predviđeno u relevantnim sporazumima i/ili ugovorima, sprovodi tehničke, naučne, finansijske ili druge vrste kontrole i revizija u prostorijama bilo kog fizičkog lica sa prebivalištem u Crnoj Gori ili bilo kog pravnog lica sa sjedištem u Crnoj Gori, koje prima sredstva Evropske unije, kao i bilo koje treće strane uključena u implementaciju fondova Evropske unije sa prebivalištem ili sjedištem u Crnoj Gori. Takve kontrole i revizije mogu vršiti predstavnici institucija i tijela Evropske unije, posebno Evropske komisije i Evropskog revizorskog suda, ili druge osobe koje je ovlastila Evropska komisija.
2. Predstavnici institucija i tijela Evropske unije, posebno Evropske komisije i Evropskog revizorskog suda, kao i druge osobe koje je ovlastila Evropska komisija, imaju odgovarajući pristup stranicama, radovima i dokumentima (u elektronskoj i papirnoj formi) i svim informacijama koje su potrebne za obavljanje takvih revizija, uključujući pravo na dobijanje fizičke/elektronske kopije i izvoda iz bilo kojeg dokumenta ili sadržaja bilo kojeg medija koji sadrži podatke, koji su u posjedu revidiranog fizičkog ili pravnog lica, ili revidirane treće strane.
3. Crna Gora neće sprečavati ili postavljati bilo kakve posebne prepreke na pravo ulaska u Crnu Goru i pristupa prostorijama subjekata, predstavnika i drugih osoba iz stava 2 a na osnovu obavljanja njihovih dužnosti iz ovog člana.
4. Kontrole i revizije se takođe mogu sprovoditi i nakon suspenzije primjene ovog Sporazuma u skladu sa njegovim članom 5(5), prestankom privremene primjene Sporazuma ili njegovim raskidom, pod uslovima utvrđenim u važećim aktima jedne ili više institucija ili tijela Evropske unije i kako je to predviđeno relevantnim sporazumima i/ili ugovorima u vezi sa bilo kojom pravnom obavezom po pitanju izvršenja budžeta Evropske unije koju je preuzela Evropska unija prije datuma suspenzije ovog Sporazuma u skladu sa njegovim članom 5(5), prestanak privremene primjene ili raskid ovog Sporazuma stupa na snagu.

Član 2

Borba protiv nepravilnosti, prevara i drugih krivičnih djela koja utiču na finansijske interese Unije

1. Evropska komisija i Evropska kancelarija za borbu protiv prevara (OLAF) ovlašteni su za sprovođenje administrativnih istraga, uključujući kontrole i inspekcije na licu mjesta, na teritoriji Crne Gore. Ove

istrage će se provoditi u skladu sa odredbama i uslovima utvrđenim važećim aktima jedne ili više institucija Evropske unije.

2. Nadležni organi Crne Gore obavještavaju Evropsku komisiju ili OLAF u razumnom roku o svakoj činjenici ili sumnji za koju su saznali u vezi sa nepravilnošću, prevarom ili drugom nezakonitom aktivnošću koja utiče na finansijske interese Unije.

3. Kontrole i inspekcije na licu mjesta mogu se vršiti u prostorijama bilo kojeg fizičkog lica sa prebivalištem u Crnoj Gori ili pravnog lica sa sjedištem u Crnoj Gori koji primaju sredstava Evropske unije, kao i bilo koje treće strane koja je uključena u implementaciju fondova Evropske unije sa prebivalištem ili poslovnim sjedištem u Crnoj Gori.

4. Kontrole i inspekcije na licu mjesta priprema i sprovodi Evropska komisija ili OLAF u bliskoj saradnji sa nadležnim organom Crne Gore kojeg je, za tu svrhu, odredila vlada Crne Gore. Imenovani organ će biti obaviješten u razumnom roku, unaprijed o predmetu, svrsi i pravnoj osnovi kontrola i inspekcija, kako bi mogao pružiti pomoć. U tu svrhu, službenici nadležnih organa Crne Gore mogu učestvovati u kontrolama i inspekcijama na licu mjesta.

5. Na zahtjev organa Crne Gore, kontrole i inspekcije na licu mjesta mogu se vršiti zajedno s Evropskom komisijom ili OLAF-om.

6. Predstavnici Komisije i kadrovi OLAF-a imaju pristup svim informacijama i dokumentaciji, uključujući i računarske podatke, o pomenutim aktivnostima, koje su potrebne za pravilno sprovođenje kontrola i inspekcija na licu mjesta. Oni mogu, ako je to potrebno, kopirati relevantne dokumente.

7. Ako se lice, subjekt ili neka druga treća strana opire kontroli ili inspekciji na licu mjesta, organi Crne Gore, djelujući u skladu s nacionalnim pravilima i propisima, pomažu Evropskoj komisiji ili OLAF-u kako bi im se omogućilo da izvrše svoju dužnost u obavljanju kontrole ili inspekcije na licu mjesta. Ova pomoć uključuje poduzimanje odgovarajućih mjera predostrožnosti, u skladu sa nacionalnim pravom, posebno u cilju zaštite dokaza.

8. Evropska komisija ili OLAF obavještava organe Crne Gore o rezultatima tih kontrola i inspekcija. Konkretno, Evropska komisija ili OLAF će u najkraćem mogućem roku obavjestiti nadležni organ Crne Gore o svakoj činjenici ili sumnji u vezi sa nepravilnošću, koje su uočene tokom kontrole ili inspekcije na licu mjesta.

9. Ne dovodeći u pitanje primjenu krivičnog prava Crne Gore, Evropska komisija može nametnuti upravne mjere i kazne pravnim ili fizičkim licima Crne Gore koja učestvuju u sprovođenju programa ili aktivnosti u skladu sa zakonodavstvom Evropske unije.

10. U svrhu pravilnog sprovođenja ovog člana, Evropska komisija ili OLAF i nadležni organi Crne Gore redovno razmjenjuju informacije i, na zahtjev jedne od strana ovog Sporazuma, međusobno se konsultuju.

11. Kako bi se olakšala efikasna saradnja i razmjena informacija sa OLAF-om, Crna Gora će odrediti kontakt tačku u svrhu razmjene informacija.

12. Informacije koje se razmjenjuju između Evropske komisije ili OLAF-a i nadležnih organa Crne Gore odvijaju se u skladu sa propisima o povjerljivosti. Lični podaci uključeni u razmjenu informacija biće zaštićeni u skladu sa važećim propisima.

13. Organi Crne Gore sarađuju sa Kancelarijom evropskog javnog tužioca, kako bi mu omogućile da ispuni svoju dužnost da istražuje, procesuiru i izvodi pred sud počiniocima i saučesnicima u krivičnim djelima koja utiču na finansijske interese Evropske unije, u skladu sa važećim zakonodavstvom.

Član 3

Povraćaj sredstava i izvršenje

1. Odluke koje je donijela Evropska komisija kojima se nameće novčana obaveza pravnim ili fizičkim licima, koja ne predstavljaju državu, u vezi sa bilo kakvim potraživanjima koja proizlaze iz LIFE programa, biće izvršne na teritoriji Crne Gore. Nalog za izvršenje će biti priložen uz odluku Komisije, bez ikakve druge formalnosti osim provjere autentičnosti odluke od strane državnog organa kojeg je u tu svrhu odredila Vlada Crne Gore. Vlada Crne Gore će Komisiji i Sudu pravde Evropske unije objaviti svoje imenovane državne organe. U skladu sa članom 4 ovog Aneksa, Evropska komisija ima pravo da obavještenja o tim izvršnim odlukama uruči direktno licima sa prebivalištem i pravnim licima sa sjedištem u Crnoj Gori. Izvršenje će se vršiti u skladu sa zakonom i propisima Crne Gore.

2. Presude i nalozi Suda pravde Evropske unije doneseni prilikom primjene arbitražne klauzule sadržane u ugovoru ili sporazumu u vezi sa programima, aktivnostima, akcijama ili projektima Unije, biće izvršne u Crnoj Gori na isti način kao i odluke Evropske komisije iz stava (1).

3. Sud pravde Evropske unije ima nadležnost da preispita zakonitost odluke Komisije iz stava 1 i da obustavi njeno sprovođenje. Međutim, sudovi Crne Gore će biti nadležni za žalbe da se izvršenje vrši na nezakonit način.

Član 4

Komunikacija i razmjena informacija

Institucije i tijela Evropske unije koji su uključeni u implementaciju LIFE programa ili u kontrolu nad tim programom imaju pravo da direktno komuniciraju, uključujući i putem elektronskih sistema razmjene, sa bilo kojim fizičkim licem sa boravištem u Crnoj Gori ili pravnim licem sa sjedištem u Crnoj Gori a koje prima sredstva Unije, kao i sa bilo kojom trećom stranom koja je uključena u implementaciju sredstava Unije sa prebivalištem ili poslovnim sjedištem u Crnoj Gori. Takva lica, subjekti i stranke mogu direktno dostaviti institucijama i tijelima Evropske unije sve relevantne informacije i dokumentaciju koju su dužni dostaviti na osnovu zakonodavstva Evropske unije koje se primjenjuje na program Unije i ugovora ili sporazuma zaključenih radi sprovođenja tog programa.